

.....

PARLEMENT

.....

Politieke burgerbeweging

Burgerassemblee

Parlement

Politieke follow-up van voorstellen van burgers

De Agora-ervaring reduceren tot louter de burgerassemblees, komt neer op het reproduceren van de valkuilen bij deze benadering. Het is pas wanneer de uitgewerkte voorstellen in overweging worden genomen, dat de geloofwaardigheid van het proces en de beloning voor de inspanningen duidelijk worden voor de rest van de wereld. En daar wringt de schoen. Daarom is een groot hoofdstuk gewijd aan de politieke opvolging van de voorstellen, het werk achter de schermen - net zo vernieuwend als de assemblees - van de verkozen woordvoerder.

Dit hoofdstuk volgt dezelfde logica als de vorige en benadrukt het belang van deze rol, de mogelijke strategieën en de positieve en negatieve aspecten ervan, de valkuilen en grootste hinderpalen die zich voordeden en, ten slotte, de impact.

Pepijn Kennis, Agora-lid van de Brusselse parlementscommissie

Deze elementen zijn essentieel voor deze benadering, maar worden zelden overgebracht aan anderen. Om alles nog relevanter te maken, worden hier twee ervaringen samengebracht: het parlementaire werk van Agora en dat van de Kayoux-burgerlijst, die actief is in de gemeente Ottignies-Louvain-La-Neuve.

Hartelijk bedankt aan Valérie, Youri en Géraldine voor deze analyse.

Het politieke spel spelen

De strategie van het "Trojaanse burgerpaard"

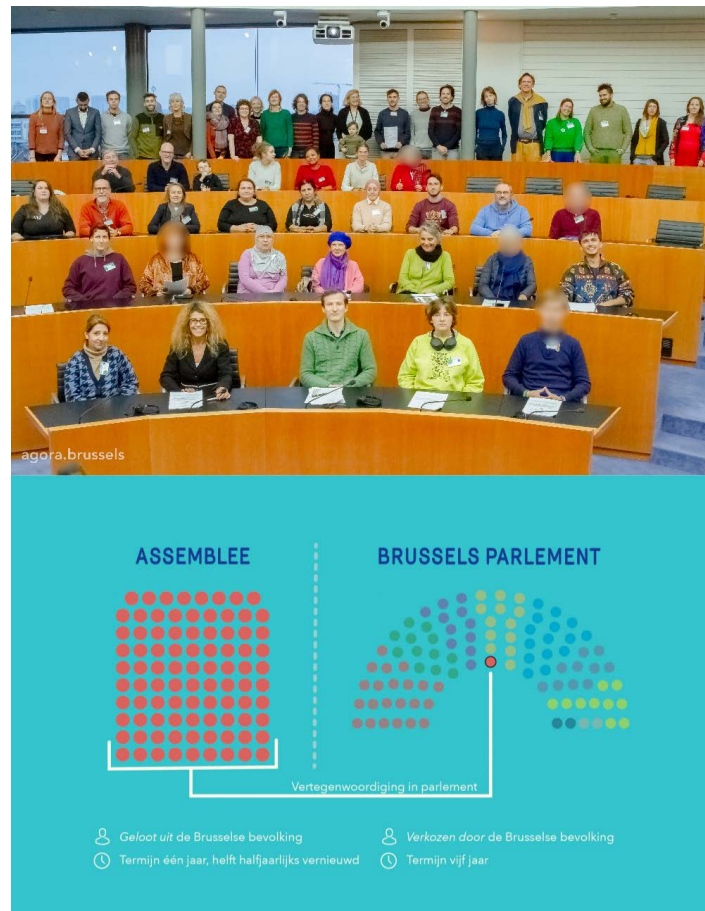
De laatste jaren proberen talrijke initiatieven in België en daarbuiten een meer deliberatieve en participatieve democratie te ontwerpen en te promoten, waarmee de bevolkingsdiversiteit wordt vertegenwoordigd.

Bewegingen zoals Agora in Brussel of burgerlijsten zoals Kayoux in Ottignies-Louvain-la-Neuve onderscheiden zich van andere door kieslijsten op te stellen. Het doel is om één of meerdere verkozenen te verkrijgen voor het officiële besluitvormingsorgaan (parlement of lokale raden en colleges). De zogenoemde strategie van het "Trojaanse burgerpaard": officieel de arena betreden om inspraak te krijgen in het opstellen van overheidsbeleid en -beslissingen.

Meestal ziet het democratische spel er als volgt uit:

- ♦ voor burgerbewegingen: verkozen vertegenwoordigers aanspreken, vragen stellen en zelfs voorstellen terugsturen, waarmee ze vervolgens een beetje, met of zonder veranderingen helemaal geen rekening zullen houden;
- ♦ voor verkozen vertegenwoordigers: het uitoefenen van hun mandaat om beslissingen te nemen, met respect voor de politieke lijn, de hiërarchie en het programma van hun partij.

Het belangrijkste doel van deze burgerinitiatieven is om het democratische systeem te veranderen en de kloof tussen burgers en verkozen vertegenwoordigers, zoals hierboven beschreven, te overbruggen. Het betreden van de politieke arena is dus niet het hoogtepunt of de bekroning van hun missie, maar het begin van een lang transformatieproces... waarvan de eerste fase bestaat uit het ontwerpen van een nieuwe manier van vertegenwoordiging.

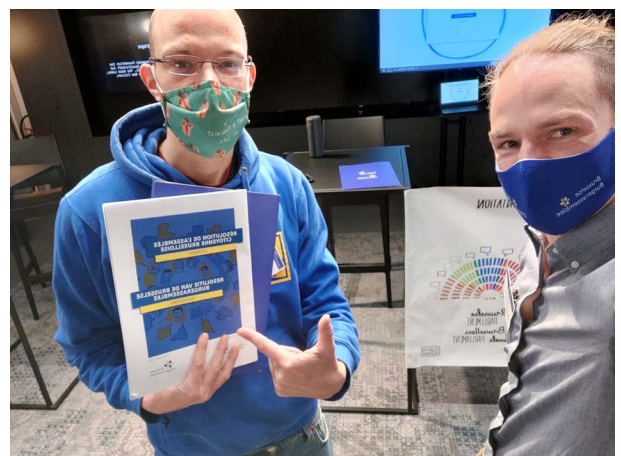

Boven: deelnemers en facilitatoren van de 4e Burgerassemblee. Onder: presentatie van het politieke controlemodel voorgesteld door Agora: een gekozen vertegenwoordiger wordt de meest letterlijke woordvoerder van voorstellen van burgers in het parlement

Een nieuwe benadering van politieke vertegenwoordiging

In tegenstelling tot traditionele partijen die verkozen zijn op basis van een programma met acties en een ideologie, werden de vertegenwoordigers van Agora en Kayoux verkozen op basis van een intentie en een proces: de beslissingsmacht en de vormgeving van het overheidsbeleid via assemblees teruggeven aan de burgers. Hun enige leidende principe is het uitdiepen van de democratie. Hun programma bestaat eruit de woordvoerder te zijn van wat de burgerassemblees beslissen.

Deze initiatieven zijn ook niet gebaseerd op een hiërarchische structuur: ze zijn horizontaal georganiseerd rond de principes van gedeeld bestuur. In deze configuratie wordt ook anders gedacht over de verkozenen. Zij zijn geen leider of voorzitter, maar wel de woordvoerder en "pleitbezorger" van de beslissingen van de assemblees (of ze er nu tevreden mee zijn of niet).

Het gekozen lid van Agora biedt de huisvesting burgerresolutie aan aan Petya Obolensky, voorzitter van de Commissie Huisvesting van het Brussels Parlement

In hun missie om ervoor te zorgen dat voorstellen in overweging worden genomen en goedgekeurd door de politieke vergaderingen waaraan ze deelnemen, moeten verkozenen een andere houding aannemen dan hun collega's en door hen worden erkend als een waardige gesprekspartner. Ze spelen zowel het spel als het tegenspel.

"We zijn hier niet om aan partijpolitiek te doen"

De Kayoux-burgerlijst stelde zich verkiesbaar in 2018 en kreeg 1 417 stemmen, waardoor het twee van de 31 zetels in de gemeenteraad behaalde. Ze kozen ervoor om deze mandaten beurtelings te bekleden, via roterende duo's.

"In het begin probeerden we de gemeenteraden op dezelfde manier te volgen als de andere partijen, namelijk door in te pikken op de agendapunten. We organiseerden, indien mogelijk, een assemblee voor elke gemeenteraadsvergadering, om deze punten aan te snijden, collectief te bespreken en het standpunt van Kayoux vorm te geven." De assemblees moeten een standpunt innemen over complexe, vaak technische kwesties, waarover de deelnemers niet alle informatie hebben. Raadsleden ontvangen documenten pas tien dagen van tevoren (zoals wettelijk vereist) en kunnen ze slechts in zeer beperkte mate delen. Bij een aantal kwesties, zoals de stemming over de jaarlijkse begroting - die vaak op een weinig begrijpelijke manier wordt gepresenteerd - onthouden de vertegenwoordigers op de lijst zich van stemming.

"Uiteindelijk realiseerden we ons dat er iets mis was met deze manier van werken. We volgden de politieke agenda, hoewel we die eigenlijk wilden veranderen. Dus veranderden we het geweer van schouder. We organiseerden assemblees om de kwesties te bespreken die burgers op tafel wilden leggen, en onze verkozenen namen deze kwesties mee naar de gemeenteraad, of bezorgden ze rechtstreeks aan de schepenen, om een debat en een gedachtewisseling te initiëren."

Kayoux-logo

Grafische voorstelling van het Kayoux project

Al snel werden de krijtlijnen van de rol uitgezet. In een poging om niet klakkeloos het klassieke model over te nemen, werd de rol van de verkozen vertegenwoordiger eerst geformuleerd in termen van beperkingen of "wat de verkozen vertegenwoordiger niet is". Om deze specifieke rol te respecteren, stelde Agora een kader vast: een ethisch charter voor verkozenen¹ met een reeks verwachtingen en engagementen. Indien diegenen die zich verkiesbaar stellen op de Agora

Het lid van Agora beschrijft zijn rol als woordvoerder van de Assemblee in het Parlement

- ◆ ze niet zullen deelnemen aan het besluitvormingsproces van de burgerassemblees, maar ze mogen wel advies geven als de assemblee daarnaar vraagt;
- ◆ ze het mediaan loon verdienen en het saldo moeten terugbetalen om de assemblees te organiseren;
- ◆ ze over goede luistervaardigheden moeten beschikken;
- ◆ ze alle voorstellen moeten verdedigen, ongeacht hun eigen mening.

De Kayoux-burgerlijst koos voor een andere strategie door vanaf het begin een rotatie van woordvoerders (verkozen gemeenteraadsleden) te hanteren. Zij traden na twee jaar af om plaats te maken voor de volgende persoon op de lijst. Met deze strategie wilde Kayoux voorkomen dat haar woordvoerders professionele politici werden, die de gedragscodes en gewoontes van

130

de participatie volledig onder de knie kregen. Dit systeem liet ook toe dat de verkozenen niet uitgeput raakten en dat een groter deel van de beweging kon worden betrokken bij de politieke opvolging en het verloop ervan kon begrijpen.

De taken van de Agora-verkozene

Pepijn Kennis, het verkozen lid van Agora, had als voornaamste taak de resoluties van de burgerassemblee in het parlement aan te brengen.

- ♦ Aan het einde van een assemblee, tijdens een overdrachtsceremonie, kreeg hij de burgerresolutie met alle voorstellen van de burgerassemblee overhandigd. Hij zweerde plechtig zijn uiterste best te zullen doen om deze voorstellen in aanmerking te laten nemen door het parlement.
- ♦ Bij een reactieve assemblee wordt een standpunt ingenomen over voorstellen van andere verkozen vertegenwoordigers. Wanneer een commissie of een plenaire zitting van het parlement het punt behandelt, stemt het verkozen lid volgens het standpunt van de assemblee, met vermelding van de motivering.

Agora verkreeg haar mandaat ook met de belofte om burgerparticipatie invloedrijker te maken. De verkozene had eveneens de opdracht om met alle mogelijke parlementaire middelen (indiening van een tekst, stemming over een voorstel in die richting, enz.) te handelen in het belang van de deliberatieve democratie. Hier werd de burgerassemblee niet betrokken.

Gedurende zijn mandaat heeft Pepijn Kennis - met de steun van de beweging, een daartoe opgerichte werkgroep en de werkgroep Parlement/Wetgeving - een voorstel van ordonnantie tot instelling van een permanente burgerdialoog in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opgesteld en in het parlement ingediend². Er werd ook externe steun gezocht, met name voor de grondwettelijke aspecten van het voorstel.

Sleutels tot het begrijpen van parlementaire actie

Wat kan een parlements lid doen?

Parlementsleden hebben een wetgevende rol (maken van wetten) en een rol in het controleren van de regering (de uitvoerende macht) en de begroting. Hun rol bestaat uit:

- ♦ **Ordonnanties voorstellen:** een wet indienen en proberen te laten goedkeuren;
- ♦ **Resoluties voorstellen:** een aan de regering of een ander machtsniveau gevraagde actie indienen en proberen te laten goedkeuren;
- ♦ **Amendementen voorstellen:** een wijziging van een door een andere politieke partij ingediende tekst indienen en proberen te laten goedkeuren;
- ♦ **De uitvoerende macht controleren:** een interpellatie, een verzoek om uitleg of een mondelinge of schriftelijke vraag aan de regering indienen;

Partij post-it briefjes die voorstellen van burgers vertalen in parlementaire interventies

² <https://www.assemblee.brussels/ideale?lang=nl>

♦ Stemmen

- ♦ **Voorstellen medeondertekenen:** met meerdere parlementsleden en/of politieke partijen een gezamenlijke tekst indienen - een interessante strategie om door een burgerassemblee gevraagde voorstellen in een bredere tekst te verwerken;
- ♦ **Veranderingen in de werking van het parlement voorstellen:** wijzigingen in het reglement, voorstellen over vergoedingen, enz.

Het parcours van een voorstel: waar en wanneer voorstellen van de burgerassemblee opnemen?

Parlementair werk is complex. Eraan deelnemen vereist echte knowhow. Hier vatten we de strategische stappen samen voor het opnemen van burgervoorstellen in de parlementaire processen, gebaseerd op de Brusselse realiteit van het verkozen Agora-lid.

- ♦ **Indiening en ontvankelijkheid:** om ontvankelijk te zijn, moeten teksten (ordonnanties, resoluties, amendementen, vragen, enz.) correct zijn opgesteld, de termijnen respecteren en voldoen aan bepaalde voorwaarden, vooral van juridische aard. **Bijvoorbeeld: om ontvankelijk te zijn, moet een ordonnantie betrekking hebben op een domein waarvoor het Brussels Gewest (of de GGC³) bevoegd is. Een vraag wordt alleen ontvankelijk geacht indien er de afgelopen drie maanden geen soortgelijke vraag aan de regering werd gesteld.**
- ♦ **Agendabepaling:** dit is best een complex proces dat bepaalt op welke datum elke ingediende interventie daadwerkelijk in behandeling wordt genomen en vervolgens in stemming wordt gebracht. De politieke meerderheid achter de regering kan gemakkelijk teksten versnellen, vertragen of zelfs blokkeren, afhankelijk van het belang dat ze eraan hecht. **Bijvoorbeeld: een wetsvoorstel van de regering kan zo snel worden goedgekeurd dat het moeilijk is om alle aspecten te begrijpen. Het kan jarenlang duren voordat een door de "oppositie" ingediende tekst op de agenda wordt gezet.**
- ♦ **Commissiewerkzaamheden:** zodra een wetsvoorstel ontvankelijk is verklaard, wordt het aan de bevoegde parlementaire commissie toegewezen. Dit is waar het gros van de onderhandelingen en arbitrage plaatsvindt. Deze groep debatteert over het voorstel, dient eventueel amendementen in en stemt vervolgens. Deze stemming wordt vastgelegd in een beargumenteerd verslag. Hoewel de stemming in de commissie niet definitief is, dient ze als kompas voor alle parlementariërs tijdens de stemming in de plenaire vergadering.

Een parlementaire commissie is een groep parlementsleden verantwoordelijk voor een van de bevoegdheden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of de GGC (huisvesting, milieu en energie, mobiliteit, gelijke kansen en vrouwenrechten, gezondheids- en welzijnszorg, economie en werkgelegenheid, enz.).

- ♦ **Debat en stemming in de plenaire:** zodra de werkzaamheden in de commissie zijn afgerond, kan de tekst worden voorgelegd tijdens een plenaire vergadering van het Brussels Parlement, d.w.z. aan alle parlementsleden. Er vindt een debat plaats. Er wordt gestemd voor of tegen de conclusies van het commissieverslag, die vervolgens worden aangenomen, geamendeerd, definitief verworpen of terugverwezen naar de commissie. **In de meeste gevallen wordt het in de commissie bereikte resultaat door de plenaire vergadering bevestigd, aangezien de commissies zijn samengesteld uit een meerderheid van verkozen vertegenwoordigers die tot de politieke meerderheid van het parlement behoren..**

3 Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: regelt en beheert voornamelijk gezondheidskwesties en bijstand aan personen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

4 Oppositie = alle verkozen vertegenwoordigers van partijen die geen deel uitmaken van de meerderheidscoalitie die de regering vormt.

- ♦ **Uitvoering door de regering:** elke aangenomen tekst moet door de regering worden uitgevoerd. Maar ook hier krijgt de uitvoerende macht veel speelruimte: wanneer zal ze dat werkelijk doen? Volgens welke interpretatie van de tekst: volledig, gedeeltelijk of partijdig? Met welke middelen en op welke schaal? Vanaf deze fase kunnen parlementariërs mondelinge of schriftelijke vragen stellen aan de regering om een zekere controle op de uitvoering van hun beslissingen te hebben.

Parcours van een wetgevende tekst (ordonnantie, resolutie of voorstel tot beslissing):

- ♦ Indiening van de tekst door een of meer parlementsleden;
- ♦ De diensten van het parlement (ambtenaren) stellen een ontvankelijkheidsnota op;
- ♦ De voorzitter van het parlement beslist over de ontvankelijkheid;
- ♦ Als de tekst ontvankelijk is, brengt het Uitgebreid Bureau (een orgaan bestaande uit verkozen vertegenwoordigers) verslag uit aan de volgende plenaire vergadering van het parlement. Dat neemt de tekst in overweging en verwijst deze door naar de geschikte commissie;
- ♦ Het bureau van de commissie (verkozen vertegenwoordigers met de rol van voorzitter of ondervoorzitter) beslist wanneer de tekst op de agenda wordt geplaatst (wat jaren kan duren);
- ♦ Als de tekst eenmaal op de agenda van de commissie staat, wordt hij besproken en in stemming gebracht door de commissie, die een samenvatting van de discussies in een verslag giet;
- ♦ De tekst wordt samen met het verslag teruggestuurd naar de plenaire vergadering waar alle parlementsleden er finaal over stemmen.

Parcours van een amendement (aanpassing of correctie van een ingediende tekst):

- ♦ Het amendement wordt ingediend door een of meer parlementsleden;
- ♦ Als het verslag van de commissie die de basistekst behandelt nog niet werd ingediend, wordt het amendement in de commissie besproken;
- ♦ Als de commissie al heeft gestemd en haar verslag heeft ingediend, wordt het amendement in de plenaire vergadering van het parlement besproken en in stemming gebracht.

Parcours van een vraag (of interpellatie):

- ♦ De vraag wordt ingediend door een of meer parlementsleden;
- ♦ De diensten gaan de ontvankelijkheid na: is er betrekking op een domein dat onder de bevoegdheid valt van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of van de GGC? Werd in de laatste drie maanden een soortgelijke vraag ingediend?
- ♦ Het Uitgebreid Bureau beslist of de kwestie naar een commissie wordt doorgestuurd (en herkwaliceert de vraag vaak);
- ♦ Het bureau van de commissie (voorzitter, ondervoorzitter) beslist wanneer de vraag op de agenda wordt geplaatst;
- ♦ In de commissie wordt de vraag aan de bevoegde minister gesteld.

Hoe kunnen burgervoorstellen worden omgezet in parlementaire actie?

Dit hangt af van het type burgerassemblee dat wordt georganiseerd.

1. Indien het om een reactieve assemblee gaat:

“Eenvoudige, trouwe opvolging die interactie tussen verkozen vertegenwoordigers en assemblisten doet ontstaan, maar waarvan de inhoud relatief beperkt is.”

In het reactieve format kan de assemblee een standpunt innemen op basis van door andere parlementsleden ingediende wetteksten. Bij de door Agora georganiseerde reactieve assemblee werd een standpunt ingenomen over vijf teksten. In dit geval is de opvolging vrij eenvoudig te organiseren:

- ♦ Zodra de teksten op de agenda worden geplaatst en in stemming worden gebracht, neemt het verkozen Agora-lid het overeengekomen standpunt in en houdt het door de assemblee opgestelde pleidooi;
- ♦ Wanneer de assemblee een amendement voorstelt, wordt het door het verkozen lid ingediend zodat het kan worden besproken en in stemming worden gebracht in de commissie of tijdens een plenaire vergadering van het parlement. De assemblisten kunnen ook een “onderhandelingsmarge” geven. Als het amendement bijvoorbeeld betrekking heeft op een percentage, kunnen de assemblisten een minimumdrempel of een marge vaststellen waarbinnen het parlementslicd over het voorstel kan stemmen.

Dit type format maakt het mogelijk om het standpunt van de assemblee zeer nauwkeurig te volgen en een direct en snel beeld te krijgen van de impact van de assemblee op het parlementaire werk. Het maakt ook directere uitwisselingen tussen assemblisten en verkozen vertegenwoordigers mogelijk.

Anderzijds gaat deze methode uit van de voorstellen van de andere partijen, waardoor burgers weinig ruimte hebben om eigen prioriteiten en oplossingen te uiten.

2. Indien het om een proactieve assemblee gaat:

“Meer mogelijkheden voor burgers om hun prioriteiten en voorstellen kenbaar te maken, maar beperktere interactie met het parlement.”

Bij het proactieve format stelt de assemblee een wetgevende tekst op die aan de andere parlementsleden kan worden voorgelegd.

Agora organiseerde drie proactieve assemblees, waaruit meer dan 110 voorstellen zijn voortgekomen. Elk voorstel kon worden vertaald in ordonnanties, resoluties, amendementen of mondelinge of schriftelijke vragen. Het verkozen Agora-lid en de werkgroep Parlement/Wetgeving beoordelen aan de hand van een aantal criteria welke voorstellen de meeste kans van slagen hebben en wat daarvoor de meest geschikte strategie is.

DE KEUZE VAN DE PARLEMENTAIRE ACTIE

Indien het voorstel al bestaat of aansluit bij wat de regering al van plan was te doen,

- dan opteert Agora voor een mondelinge of schriftelijke vraag

Zo diende Agora een vraag in over publieke beheersrechten, geformuleerd door de burgerassemblee “Huisvesting”, waarin de regering werd gevraagd de bestaande ordonnantie over dit onderwerp uit te voeren. Door de vele vragen die Agora stelde, droeg ze ook bij aan de versnelde en bredere uitvoering van de “Housing First”-aanpak in de strijd tegen dakloosheid.

Als het voorstel van de assemblee een tekst in stemming kan aanvullen

- dan opteerde Agora voor een amendement

In haar “Huisvesting”-resolutie riep de burgerassemblee op tot het opzetten van ombudsdiensten tussen huurders en verhuurders, om de huurprijzen meer in overeenstemming te brengen met de

staat van de woningen. Vervolgens stelde de meerderheid een ordonnantie voor om een “paritair huurcomité” op te richten dat kon oordelen of een huurprijs al dan niet buitensporig was. Aangezien dit mechanisme enigszins leek op de reeds bestaande ombudsdiensten, diende Agora amendementen in op de tekst van de meerderheid. Ze wilde de tekst wijzigen om dit paritair huurcomité meer te laten lijken op de voorgestelde ombudsdienst, met name door het verbeteren van de toegankelijkheid, de lokale uitvoering en de mogelijkheid voor huurders om zich tijdens de procedure te laten vertegenwoordigen.

Als het voorstel volledig nieuw is of bij geen enkele tekst kan worden gevoegd,

- dan opteerde Agora voor een voorstel van resolutie of ordonnantie.

Deze optie heeft bijna geen kans van slagen voor een verkozen lid van de oppositie. Om een burgervoorstel de beste kansen te geven, is het efficiënter om te wachten tot een andere partij iets voorstelt over een vergelijkbaar onderwerp en dan een amendement in te dienen.

Toespraak van Pepijn Kennis, verkozen lid van Agora, tijdens de plenaire zitting van het Brussels Parlement

Tijdens het laatste jaar van de legislatuur diende Agora een ordonnantie in voor “een ideale burgerassemblee” waarin een bijzonder ambitieus model van burgerparticipatie werd voorgesteld. Deze werd ontvankelijk verklaard, maar werd op het moment van schrijven nog niet op de politieke agenda geplaatst.

DE HELDERHEID VAN HET VOORSTEL

Naast de keuze van het format nemen de verkozen vertegenwoordiger en zijn team ook de duidelijkste en meest precieze burgervoorstellen als uitgangspunt. Enkele voorstellen waren te vaag geformuleerd en konden niet worden omgezet in wetgeving omdat het risico op een verkeerde interpretatie te groot was. Dankzij zijn aanwezigheid op de burgerassemblees kan de verkozen vertegenwoordiger om verduidelijking vragen, zodat de voorstellen konden worden verfijnd en “bruikbaar” worden gemaakt in het parlement.

Om de verkozen vertegenwoordiger in staat te stellen de voorstellen zo nauwkeurig mogelijk op te volgen, is het een goed idee om de assembleisten een schrijfkader te verschaffen, met daarin:

- ♦ de vaststellingen die aan de basis van het voorstel liggen;
- ♦ de belangrijkste doelstellingen;
- ♦ de praktische regelingen, althans in grote lijnen;
- ♦ de verwachte effecten.

DE PRECISIE VAN HET VOORSTEL

Indien de voorstellen echter te precies zijn, bestaat de kans dat het parlement ze niet in overweging neemt. Sommige voorstellen zijn zelfs zo gedetailleerd en precies dat onderhandelingen met andere politieke families onmogelijk worden. Kortom, voor een getrouwe en relevante parlementaire opvolging moet je proberen “precies genoeg” te zijn om getrouw te zijn, maar “voldoende open” blijven om enige onderhandeling/interpretatie toe te laten.

Een vraag indienen vereist enige voorbereiding, maar minder dan voor het indienen van een resolutie of een ordonnantie.

Een resolutie vergt veel werk en zeer gespecialiseerde juridische vaardigheden. Voor een ordonnantie geldt dat des te meer, Agora deed een beroep op externe expertise om ervoor te zorgen dat deze teksten ontvankelijk zijn.

Het aannemen van een resolutie of ordonnantie geeft de burgerassemblee meer prestige, maar aangezien de kans bijna nihil is dat teksten die door de oppositie zijn ingediend ter stemming worden gebracht, bewandelde het verkozen Agora-lid vaak andere paden.

Andere manieren om democratie te bevorderen

“Weinig macht, maar een bepaalde invloed”, zo beschrijven de meeste burgerinitiatieven die de politieke arena hebben betreden hun vermogen om te handelen. Door hun kleine aantal en het feit dat ze tot de oppositie behoren, kunnen ze weinig wegen op de keuzes van de meerderheid. Toch kunnen ze het debat en de politieke agenda beïnvloeden, door:

- ♦ de aandacht te vestigen op bepaalde kwesties door vragen te stellen;
- ♦ te wijzen op een aspect waarmee geen of onvoldoende rekening is gehouden, ter verbetering van een voorstel dat door de meerderheid kan worden overgenomen;
- ♦ een concreet tekstvoorstel in te dienen over een politieke intentie die nog niet is uitgevoerd, om zo de meerderheid aan te moedigen het onderwerp van onder het stof te halen;

Voorbeeld: Agora heeft talrijke voorstellen en amendementen ingediend om het Reglement van het Parlement te hervormen en zo naar een meer participatieve democratie te evolueren.

Tot slot mogen, naast de officiële interventies, de “indirecte” effecten van de interventies van de oppositie en/of de verkozenen van de minderheid in het debat niet worden verwaarloosd. Enkele voorbeelden:

- > Sommige meerderheidspartijen hadden in hun programma staan dat ze burgerparticipatie wilden verbeteren. Maar zouden ze dat ook echt doen? In welk tempo? Met welke middelen en methodologie? Op verschillende momenten tijdens deze legislatuur leek het erop dat de aanwezigheid van Agora bijdroeg aan een versnelde uitvoering van de overlegcommissies⁵ van het Brussels Parlement (commissies die voor ¾ uit gelote burgers zijn samengesteld). Een soortgelijk fenomeen deed zich voor in Wallonië. In theorie zouden Waalse overlegcommissies worden opgericht. De wetgevende tekst was goedgekeurd maar werd niet uitgevoerd. Het was pas na een petitie van het collectief “CaP Démocratie”⁶ dat de eerste Waalse overlegcommissie⁷ werd opgericht.
- > De interventies van Agora verbeterden ook de werking van deze commissies, ook al werden niet alle door Agora voorgestelde reglementswijzigingen aangenomen. Initieel verworpen bijdragen werden uiteindelijk geheel of gedeeltelijk opgenomen in meerderheidsvoorstellen.
- > In Ottignies-Louvain-La-Neuve maakte de Kayoux-lijst een analyse van het participatief begrotingssysteem op basis van ervaringen elders. De afgevaardigden van deze lijst stelden een aantal vragen aan de meerderheid over dit systeem en stelden mogelijke verbeteringen voor. De verantwoordelijke persoon voor burgerparticipatie besprak vervolgens met hen een nieuw format van het systeem... maar met erg weinig

⁵ <https://democratie.brussels/pages/cd?format=html&locale=nl>

⁶ www.capdemocratie.be

⁷ <https://www.parlement-wallonie.be/pwpages?p=com-delib>

verandering tot gevolg. Het zaadje was echter geplant en Kayoux verwierf zo zelfs meer kennis van het systeem dan de stadsdiensten.

- > De invloed van dit democratische model op andere gebieden. Gedurende zijn hele mandaat trad het verkozen Agora-lid op als woordvoerder buiten het parlement. Veel mensen vroegen om hem te ontmoeten, zodat ze zijn ervaring en parlementaire realiteit door een andere bril konden bekijken. Dankzij de zetel in het parlement, werd er rekening gehouden met Agora en werd de beweging uitgenodigd voor verschillende fora waartoe ze anders waarschijnlijk geen toegang zou hebben gehad. Dit alles gaf de deliberatieve democratie in het algemeen, en de resultaten en visie van de beweging over de toekomst van de democratie in het bijzonder, een zekere zichtbaarheid en diende als inspiratiebron voor anderen.

De grootste struikelblokken

Niet evident de beweging gestalte te geven

Het is niet altijd eenvoudig een politiek mandaat op te nemen dat bedoeld is om het standpunt van een groep andere mensen te vertegenwoordigen. In het geval van Agora leek het standpunt vrij duidelijk afgelijnd: de voorstellen van de thematische assemblees naar voren brengen en de participatieve en deliberatieve democratie met alle mogelijke middelen versterken.

Het is soms moeilijk om het politieke ritme bij te houden, vooral met een beweging die volledig uit vrijwilligers bestaat. Verkozen vertegenwoordigers kunnen het moeilijk vinden om een evenwicht te vinden tussen het standpunt van de assemblee en hun eigen mening als ze verschillende onderwerpen willen behandelen en de politieke agenda willen volgen. Sommigen nemen geen standpunt in als ze niet zeker weten hoe de assemblee over het onderwerp denkt. Anderen daarentegen volgen makkelijker hun eigen standpunt, zelfs als dat betekent dat ze afstand moeten houden, vooral als er geen assemblee is die zich specifiek met deze kwestie bezighoudt.

Voorstellen systematisch van tafel geveegd zien worden, want afkomstig van de oppositie

Dit is heel ontmoedigend en vraagt om andere strategieën dan het indienen van eigen teksten. Gebrek aan toegang tot documenten: of het nu gaat om de benodigde tijd om documenten beschikbaar te maken, de technische complexiteit ervan of de omvang van de kwesties: zonder team om politieke actie te ondersteunen, is het soms moeilijk om alle politieke discussies voor te bereiden. Elke beweging moet haar eigen strategie kiezen. Agora koos ervoor haar politieke actie te richten op de opvolging van de voorstellen van de assemblees. De Kayoux-burgerlijst herorganiseerde zichzelf en nam de bezorgdheden van de assemblee als uitgangspunt, in plaats van de agenda's van de gemeenteraden te volgen - die vaak te laat worden gepubliceerd en gedocumenteerd. De wettelijke bepaalde termijn daarvoor is tien dagen. Agora zag, net als Kayoux, af van het goedkeuren van de begrotingen van hun organen, wegens te ingewikkeld.

De eenzaamheid van de verkozenen is voelbaar op verschillende niveaus:

♦ In het politieke

spel: de verkozenen heeft de taak op een nieuwe manier politiek te bedrijven. Hij bevindt zich vaak geïsoleerd te midden van een "politieke klasse" die - ondanks haar ideologische verschillen - gewoontes en praktijken deelt.

Pepijn Kennis, verkozen lid van Agora in de plenaire zaal van het Brussels Parlement tijdens Covid

Hij moet deze originele en deels confronterende rol alleen torsen. Het is onmogelijk om de rol op te delen, om zich te laten vervangen, tenzij hij definitief ontslag neemt en zijn plaats overlaat aan de volgende persoon op de lijst. Kayoux had het geluk dat twee leden werden verkozen. Zij konden elkaar in deze rol ondersteunen. De lijst was er ook voorstander van om deze mandaten om de twee jaar te laten roteren.

♦ **Bij de invoering van democratische vernieuwing**

Zowel bij Agora als bij Kayoux was deze eenzaamheid ook voelbaar binnen de beweging: bijna alle energie werd besteed aan het opzetten van een andere vorm van democratie via burgerassemblees, waardoor de verkozenen weinig steun kreeg om de politieke controle opnieuw uit te denken. Kayoux heeft deze klip deels omzeild via een voorbereidingsgroep voor de gemeenteraad waarin de agenda collectief werd doorgenomen en input werd geleverd voor de assemblees. Dit zorgde ervoor dat de woordvoerders zich niet geïsoleerd voelden.

♦ **Bij de opvolging van voorstellen**

Desalniettemin onderstrepen beide bewegingen hoe moeilijk het is om, wanneer de voorstellen klaar waren, een collectieve dynamiek te creëren en te behouden bij de opvolging ervan. Deze fase is echter niet lineair. Het kan na de indiening van een voorstel enige tijd duren voordat het op de agenda wordt geplaatst, de discussies kunnen over verschillende fases worden uitgesmeerd en er bestaat het onvermijdelijke risico dat tijdens de onderhandelingen de oorspronkelijke tekst wordt gewijzigd. In dat geval is het belangrijk om contact te kunnen houden met de mensen die de initiële tekst opstelden, zodat die trouw hun visie blijft vertegenwoordigen. In het geval van Kayoux zorgde de voorbereidende assemblee voor (bijna) elke burgerraad voor een hectisch tempo en een gebrek aan aandacht voor de opvolging van de voorstellen.

Kiezen tussen twee tegenstrijdige houdingen: het systeem aan de kaak stellen of het mee beïnvloeden?

Bewegingen zoals Agora en Kayoux zijn uit de grond gestampt om een alternatief te bieden voor een slecht functionerend representatief systeem dat de diversiteit van de samenleving te weinig weerspiegelt. Maar door het indienen van lijsten en het verkrijgen van mandaten met als doel dit alternatief te integreren in deze disfunctionele instellingen (parlement en gemeenteraad), moeten hun verkozenen de voorstellen van de burgerassemblees binnen ditzelfde systeem verdedigen.

Dit plaatst deze verkozenen in een tegenstrijdige situatie:

- ♦ Om de voorstellen van de assemblees serieus te laten nemen, moet je enerzijds doen alsof het systeem kan werken: de verkozen vertegenwoordiger zou het disfunctionele systeem zo goed mogelijk moeten belichamen;
 - > bv. achter de schermen onderhandelen, hun contacten en relaties gebruiken om de best mogelijke kansen te geven aan de voorstellen van burgers en zo borg te staan voor de manier waarop het politieke systeem werkt.
- ♦ Anderzijds, om het doel van de beweging te bereiken, zou de verkozen eerder de meest fervente aanklager van dit systeem moeten zijn...
 - > bv. het belang van het alternatief en de limieten ervan aantonen, de gebreken, misbruiken en tekortkomingen van deze politieke demarches aan de kaak stellen en zo het risico nemen dat alle burgervoorstellen worden verworpen.

Het verkozen Agora-lid had het gevoel dat een aantal burgervoorstellen wel zouden zijn aangenomen indien hij meer "bereidheid had getoond om het spel mee te spelen" en indien de beweging zijn rol als "paard van Troje" niet zoveel had benadrukt.

Een originele positionering die evenveel deuren opent als sluit!

Agora en Kayoux zijn burgerbewegingen die door het indienen van kieslijsten een positie op het politieke toneel hebben ingenomen, zoals een partij dat ook doet.

Deze originele houding biedt een officieel mandaat en de middelen om aan te tonen dat een andere manier van politiek mogelijk is. En het opent nieuwe deuren. Zoals elk parlamentslid werd het verkozen Agora-lid benaderd door verschillende lobby's, waarmee nog geen betrekkingen bestonden. Eenmaal verkozen, slaagde de Kayoux-lijst erin andere inwoners te mobiliseren die het lokale beleid wilden veranderen. Maar een partij zijn, sluit ook deuren. Veel organisaties van het maatschappelijk middenveld willen niet worden geassocieerd met een politieke partij en weigeren daarom samen te werken. Soms worden deze bewegingen als te "politiek" gezien door burgers of de media, die ze niet specifiek willen uitnodigen (zonder verplicht te zijn alle andere partijen uit te nodigen). Ze vergeten deze bewegingen echter ook uit te nodigen wanneer de andere heersende partijen wel uitgenodigd (moeten) zijn! Anderen beschouwen deze bewegingen als entiteiten in de marge, die te weinig betrokken zijn bij het politieke spel en daarom niet efficiënt genoeg.

Periferia werkt samen met deze "burgerpartijen" en ondersteunt ze

Sinds enkele jaren begeleidt Periferia de beweging Agora.Brussels en de burgerlijst Kayoux, en ondersteunt ze. In 2022 organiseerde Periferia samen met Agora het eerste festival gewijd aan deliberatieve democratie (Democrakwa?) en een cyclus gewijd aan de Participatieve Begroting met Kayoux, in het bijzonder via een Spaans experiment. De vereniging ijvert voor een meer democratische, inclusieve en participatieve samenleving, als onderdeel van een levenslange leerbenadering. Haar acties zijn gericht op het herstellen van het machtsverwicht in de samenleving: (1) door te mikken op degenen die het verst verwijderd zijn, door middel van Capacitation citoyenne en Education Permanente en (2) door democratische innovaties, met name uit Latijns-Amerika, te ondersteunen en voor te stellen. De benaderingen van Agora en Kayoux delen dezelfde filosofie: het opzetten en verspreiden van fora waar openbaar beleid wordt opgesteld, op basis van de diversiteit aan realiteiten en standpunten. Dit alles in een geest van dialoog en samenwerking, met het oog op het nemen van zo eerlijk en rechtvaardig mogelijke beslissingen. Hun status als partij is slechts één van de strategieën die ze gebruiken om zichzelf te laten horen en anderen te beïnvloeden... zonder hun oorspronkelijke project te verloochenen. Daarom vindt Periferia het niet eerlijk om deze bewegingen op gelijke hoogte met andere partijen te zetten en hen zo de broodnodige steun en bondgenoten voor hun zaak te ontfangen.

Vernieuwende of geïnstitutionaliseerde participatieprocessen blijven impactloos

Zowel Agora als Kayoux hebben laten zien dat burgerassemblees in staat zijn om genuanceerde voorstellen te doen over om het even welk onderwerp. Hiermee kon de politieke wereld deze perspectieven ontdekken. Maar in België weigeren verkozen politici nog al te vaak rekening te houden met deze burgervoorstellen, of ze nu afkomstig zijn van geïnstitutionaliseerde participatieprocessen of van burgerassemblees. Erger nog, toen in Ottignies-Louvain-La-Neuve Kayoux een reeks burgerassemblees over het klimaat organiseerde, lanceerde de stad haar eigen burgerpanel over het klimaat, zonder rekening te houden met het reeds gedane werk.

Onthouding: correct en gênant tegelijk

Als een thema geen verband houdt met democratie of niet het onderwerp is geweest van een beslissing in een burgerassemblee, dan onthouden de verkozen leden van zowel Agora als Kayoux zich van stemming. Bijna een jaar lang onthielden ze zich bijna overal van stemming.

Dit brengt ze in een ongemakkelijke positie in het parlement: verkozenen van andere partijen beschouwen dit soms als een bewijs van inefficiëntie.

Als antwoord op de verwachtingen en kritiek probeerde Kayoux een tijd lang om meer punten

op de agenda van elke gemeenteraad te zetten. Dit betekende echter dat er zeer regelmatig burgerassemblees moesten worden georganiseerd, waardoor het tempo en de hoeveelheid werk voor de vrijwillige burgers op lange termijn niet houdbaar was. Dit had ook een invloed op de kwaliteit van de beraadslagingen. Vervolgens koos de lijst ervoor om zich op (vrijwel) alle punten van stemming te onthouden, wat uiteindelijk meer duidelijkheid bracht in het project.

Als woordvoerder van een burgerassemblee blijft onthouding dus een cruciaal onderdeel. Het brengt betekenis aan en is een pijler die voortdurend moet worden (her)bevestigd, want in de praktijk leidt een opeenvolging van onthoudingen er onvermijdelijk toe dat anderen het nut van het mandaat in twijfel trekken.

Wat heeft deze ervaring uiteindelijk opgeleverd?

Het is uiteraard niet eenvoudig daar nu al een uitgebreid antwoord op te geven. Politieke actie en maatschappelijke verandering spinnen zich uit over een lange periode. Acties kunnen zowel directe als indirecte langetermijneffecten hebben. Er zal echter nooit worden toegegeven dat er bepaalde invloeden zijn geweest (met name van de oppositie op de meerderheid), ook al worden ze sterk verondersteld.

De burgerlijst van Kayoux gaat zijn tweede termijn in. Het mandaat van Agora liep in juni 2024 af. Voor beide zal het een boeiende periode zijn geweest.

Onderstaande punten kunnen helpen om de impact in te schatten.

Het bilan van Agora in het Parlement

Van 2019 tot 2024 voerde Agora.Brussels in totaal **246** parlementaire acties uit⁸. Zo werden er **189** vragen aan ministers, staatssecretarissen en de minister-president gericht. Talrijke interventies vonden plaats in de plenaire vergadering en commissies. Agora diende in totaal **57** ordonnances, resoluties, werkdocumenten en amendementen in of was er medeondertekenaar van.

Het leeuwendeel van de parlementaire vragen (**92**) had betrekking op de resultaten van de eerste Brusselse Burgerassemblee, gebundeld in de burgerresolutie "Huisvesting", met bijzondere aandacht voor leegstand, de huurmarkt en dakloosheid. Er werd ook een groot aantal vragen (**51**) over werkgelegenheid⁹ gesteld, met name over de opwaardering van beroepen van sociaal nut en de vergoeding voor stages. Tot slot stelde Agora ook heel wat vragen (**36**) over de democratische werking van de Brusselse regering, de transparantie van overheidsdocumenten en de deliberatieve democratie.

Heel wat wetgevende activiteit (**41**) gaat over goed bestuur en het bevorderen van deliberatieve en directe democratie. Agora probeerde ook de deliberatieve commissies te verbeteren, die werden opgestart door het Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Onder de noemer van een permanente burgerdialoog¹⁰ stelde Agora haar visie op een ideale Brusselse Burgerassemblee voor. De beweging stelde eerst haar benadering voor volksraadplegingen voor en ondertekende vervolgens mede een herwerkte tekst van de meerderheid over hetzelfde onderwerp (minder ambitieus, maar een stap in de goede richting). Agora stelde een verbeterde werking van het parlement voor door het reglement te wijzigen om het meer inclusief te maken. Agora stelde ook voor om meer transparantie te brengen in de beslissingen van het bureau en deed een voorstel om de parlementaire vergoedingen te beperken.

Agora deed ook voorstellen (**12**) in de geest van de burgerresolutie "huisvesting" om dakloosheid en leegstand te bestrijden, waaronder het voorstel om Housing First-projecten voor daklozen te

⁸ <https://nl.agora.brussels/post/parlementaire-actie>

⁹ Thema van de derde Brusselse Burgerassemblee

¹⁰ De naam is geïnspireerd op het "Burgerdialog in Ostbelgien"-systeem in de Duitstalige gemeenschap.

bevorderen of om ongebruikte bedrijfsterreinen te herbestemmen voor sociale huisvesting. Ten slotte riep Agora ook op om een onderzoekscommissie op te richten met als doel de werkelijke betaling van huurvergoedingen te controleren.

Druk blijven uitoefenen om democratie te bevorderen

Het feit dat in het parlement een andere kijk op politiek aanwezig was, net als de voortdurende druk om naar een meer deliberatief systeem met bindende controle te gaan, heeft er allicht toe bijgedragen dat burgerparticipatie hoog op de Brusselse politieke agenda bleef staan. Tijdens deze legislatuur werd er zeker vooruitgang geboekt op het gebied van burgerparticipatie. De impact van Agora is niet duidelijk definieerbaar - al zijn velen ervan overtuigd dat haar aanwezigheid bepaalde ontwikkelingen heeft helpen versnellen... behalve bij de stemming van de gemengde overlegcommissies!

De invoering van gemengde overlegcommissies in het Reglement van het Franstalige Brussels Parlement werd tijdens de legislatuur van Agora goedgekeurd. Hoewel de wijziging van het reglement werd gesteund door de huidige meerderheid, werd het daarbij horende vademecum (met de regels voor uitvoering) niet gesteund door Open VLD, ook al was ze een meerderheidspartij. Het vademecum werd aangenomen met slechts één stem op overschot, waaronder die van Agora, die de doorslag gaf bij de stemming!

Aantonen dat een andere manier van politiek bedrijven mogelijk is

De ervaringen van Agora en Kayoux hebben laten zien dat een andere manier van democratische werking mogelijk is en binnen handbereik ligt.

- ♦ Kayoux liet zien dat het mogelijk was voor burgers om een actieve rol te spelen in de ontwikkeling van hun grondgebied, door collectief te beslissen over de grote lijnen van complexe onderwerpen zoals milieu, onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid, economie en mobiliteit.
- ♦ Agora toonde concreet de voordelen van loting en deliberatieve democratie in de politiek aan.

Pepijn Kennis aan de centrale lessenaar in de plenaire vergaderzaal van het parlement

Dit stond voor een andere houding ten aanzien van politieke vertegenwoordiging, die van "het woord voeren van" in plaats van te spreken "in naam van". Er wordt geen manier opgelegd om aan politiek te doen, maar het gaat eerder om een keuze van de verkozenen om het op deze manier te doen.

Ze beoogden met hun mandaat als "pleitbezorgers" op te treden, om voor de beraadslagingen van een divers scala aan burgers op te komen, waarbij ze naar antwoorden op de behoeften

van de bevolking zochten, in plaats van als tolken of operatoren van bepaalde partocratische politieke lijnen, bedacht door gesloten organisaties die ideologieën aanhangen.

Een manier om het vertrouwen van burgers in de democratie te herstellen...

Zoals andere verkozenen al meermaals aangaven, vertrekken deze burgerinitiatieven vanuit het vertrouwen in de democratie en de wens om haar te versterken door haar te doen evolueren. Vanuit dit perspectief bestaat hun doel er niet alleen uit om politieke lijnen te verleggen, maar ook om burgers opnieuw enthousiast te maken voor politiek en ze te overtuigen van het belang en de waarde van het leven in een democratie. Het beste hulpmiddel in deze zoektocht is experimenteren met democratie in een assemblee.

“Inclusie, respect en besluitvorming: waarden die stoelen op consensus. Over verschillen praten en ze proberen te overbruggen indien mogelijk. Het was een totaal andere manier van werken en van het benaderen van mensen, houdingen en ideeën. En het was echt, echt aangenaam, echt mooi.” - een alumblist

“Het lijkt me net een unieke kans voor burgers om een vorm van debat opnieuw in eigen handen te nemen. Het geeft ook een idee van de complexiteit van het bedenken van gemeenschappelijke ideeën die zijn gebaseerd op gemeenschappelijke belangen.” - een agori¹¹

Nino Junius, doctor in de politieke wetenschappen en expert in deliberatieve democratie, bestudeerde drie Brusselse burgerassemblees en de sociocratische werking van Agora.Brussels. Hij nam in het bijzonder vragenlijsten af bij de assembleisten. Over het algemeen blijkt daaruit dat de deelnemers veel vertrouwen hebben in het verkozen Agora-lid voor de trouwe opvolging van hun voorstellen. Een resultaat dat in contrast staat met de barometers die anderen (van media en universiteiten) houden over het vertrouwen van burgers in de politieke wereld in het algemeen. Bovendien, wanneer in diezelfde peilingen aan de assembleisten wordt gevraagd welk politiek systeem ze verkiezen, antwoordt meer dan 70 % het volgende: een systeem waar verkozenen en burgerassemblees naast elkaar leven, waarvan de beslissingen bindend zijn en moeten worden uitgevoerd. Deelnemen aan een deliberatieve assemblee lijkt dus een uitstekende manier om de belangstelling voor democratie weer aan te wakkeren.

...en een stimulans voor anderen om door te gaan!

Het avontuur van Agora is niet gestopt op 9 juni 2024, de laatste dag van haar mandaat. De beweging vloeide voort uit een burgerlijke impuls, het was een krankzinnige gok om de politiek van binnenuit te transformeren. Men ging de uitdaging aan en bewees dat het kan! De verandering is aan de gang. Toegegeven, het zal nog wel even duren. Maar de beweging is niet dood.

Deze publicatie is haar laatste wapenfeit: het verzamelen, kapitaliseren, analyseren en neerpennen van alle kennis die de agori hebben opgedaan tijdens de georganiseerde burgerassemblees. En tenslotte deze kennis doorgeven, verspreiden, delen, zodat het avontuur verder blijft leven. Niet alleen in ieder die het heeft meegemaakt, maar ook breder, in elke persoon en elk collectief dat ook in democratie gelooft en die probeert te versterken. In ieder van hen leeft het Agora-avontuur voort.

Nog steeds zijn er tal van burgerinitiatieven die democratische vernieuwing bevorderen: CaP Démocratie, Meer Democratie, citoyens Lambda, Parti Pirate, de Gele Hesjes en hun volksassemblees, en vele anderen.

Elk van hen draagt een steentje bij tot het dichten van de kloof tussen de politiek (en haar disfunctionele logica) en burgers die vastzitten, waardoor ze steeds individualistischer worden en vergeten wat het is om samen te leven. De brandstof die nodig is voor het heropstarten van de dialoog, kruisbestuiving, samen leven en denken.

Elk initiatief herinnert ons eraan dat we een rol te spelen hebben in deze agora!

¹¹ Getuigenis van een alumblist en een agori uit Renaud Arents' TFE "Analyse de la mise en œuvre de la démocratie délibérative au sein d'Agora" (HE2B IESSID, 2024).

Nuttige bronnen

- ♦ **Bijlage 21: (FR) Ethisch charter van de Agora-verkozene :** https://www.periferia.be/Bibliomedia/PUB/EP2024/Agora_Annexes/21_Agora_Annexe_FR_CharteEthiqueElu.pdf
- ♦ **Bijlage 22: (NL) Ethisch charter van de Agora-verkozene :** https://www.periferia.be/Bibliomedia/PUB/EP2024/Agora_Annexes/22_Agora_Annexe_NL_EthischCharterVerkozene.pdf
- ♦ **Bijlage 23: (FR) Portée et portabilité des propositions des 3 premières Assemblées (analyse).** ("Reikwijdte en overdraagbaarheid van de voorstellen van de eerste 3 assemblees (analyse)") Deze korte analyse poogt 2 zaken te meten: de omvang van het gebied dat door een burgervoorstel wordt bestreken (reikwijdte). De mate waarin een burgervoorstel min of meer gemakkelijk kan worden gebruikt in het Parlement (overdraagbaarheid): https://www.periferia.be/Bibliomedia/PUB/EP2024/Agora_Annexes/23_Agora_Annexe_FR_PorteePortabProp.pdf
- ♦ **Bijlage 24: (FR) Portabilité des propositions des 3 premières Assemblées (tableau)** ("overdraagbaarheid van de voorstellen van de eerste 3 assemblees (overzicht)") : https://www.periferia.be/Bibliomedia/PUB/EP2024/Agora_Annexes/24_Agora_Annexe_FR_PortabPropTableau.pdf
- ♦ **Bijlage 25: (NL) Inventaris van de tussenkomsten van Agora in het Parlement (Excel-bestand) :** https://www.periferia.be/Bibliomedia/PUB/EP2024/Agora_Annexes/25_Agora_Annexe_NL_Interventions20192024.xlsx
- ♦ **(FR-NL) De parlementaire acties van Agora (op de website van Agora.Brussels) :** <https://nl.agora.brussels/post/parlementaire-actie>
- ♦ **(FR/NL) Nog niet behandelde voorstellen van Agora door het Parlement op 09/06/2024:** <https://nl.agora.brussels/post/einde-van-de-legislatuur-deze-teksten-haalden-de-eindmeet-niet-en-dat-ligt-niet-aan-agora-brussels>
- ♦ **(FR/NL) Laatste parlementaire interventie van Pepijn Kennis in het Brussels Parlement:** <https://www.youtube.com/watch?v=2pjzHHrMhr8&t=14728s>
- ♦ **(FR) Changer le système démocratique à partir des listes citoyennes : et si on s'inspirait du municipalisme libertaire ?** ("Het democratisch systeem veranderen door middel van burgerlijsten: het libertair municipalisme als inspiratiebron") : https://periferia.be/municipalisme_libertaire/